

A múltidézés varázsa

Gondolatok a Vágyott szépség című kiállításon

Magyar Nemzeti Galéria,
2021. V. 13. – VIII. 12.

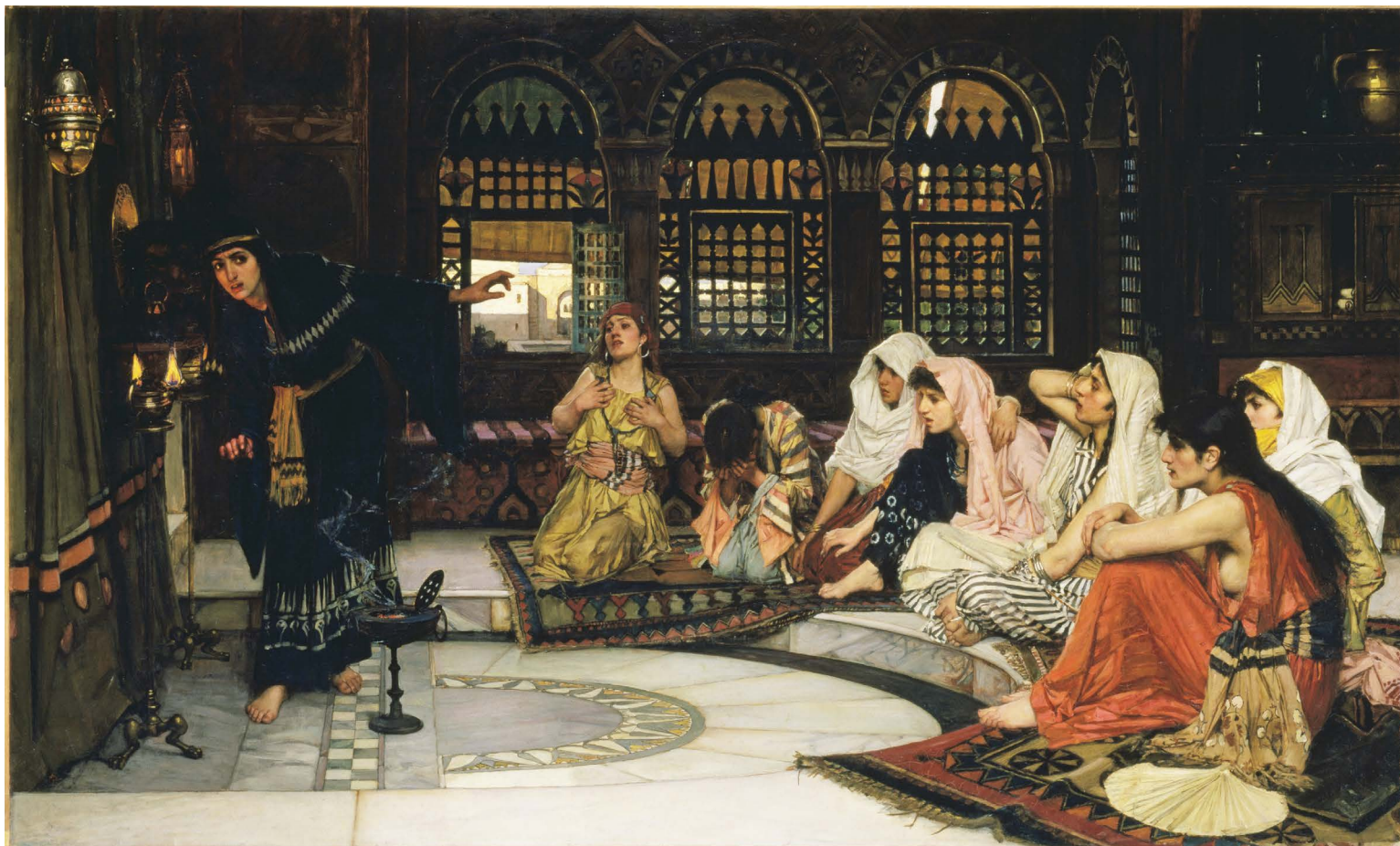
A kiállítás címe – *Vágyott szépség. Preraffaelita remekművek a Tate gyűjteményéből* – nem hazudik. Néhány korábbi, ismert nagymestereket bemutatni kívánó kiállítás nagy beharangozása után a magát időnként becsapottnak érző néző most valóban jelentős számú alkotást és remekművet láthat a Tate Gallery jótárból.

A 19. század közepén, akárcsak később minden izmus, a preraffaelita festők fellépése is vihart kavart, de nem kellett sok időnek eltelnie, hogy még a festészet korabeli fővárosában, Párizsban is sikert sikerre halmozzanak.¹ Késő romantikájuk, mesterségbeli tudásuk, művességük kedveltette őket, néhány magyar művész is itt ismerhette meg munkáikat. Hazai ismertségükre utalhat, hogy az 1897-es pesti művészestélyen, egy Stróbl Alajos és tanítványai által lemásolt velencei kút körül Edward Burne-Jones *A veszedelmes fej* című (1886-87) festményét jelenítették meg.² Magyarországon nagyobb számú művel és személyesen is már a mozgalom egyik későbbi generációját képviselő Walter Crane jelent meg nagy visszhangot kiváltó 1900-as kiállításával. Szerencsés ötlet volt a preraffaelita mozgalom magyar követőinek kamarakiállítását az ő műveivel kezdeni.

A preraffaeliták a romantikus történeteket, történelmi jelenteket és mítoszokat elbeszélő színességgel és pszichológiai hitelességgel ábrázolták, töltötték meg feszültséggel. A titok légkörébe burkolták a középkorról és a Raffaello előtti korról szőtt álmukat, amelynek valójában az érett reneszánsz is inspirálója volt. A múlt vízióját, ahogy *Shalott kisasszonya*, saját tükrükben formálták át színes, gazdagon szőtt képekké. Festményeiken és grafikáikon máig átsugárzik a múltidézés mélyen átélt varázsa, jelképes értelművé formálása. John William Waterhouse említett festményén a megsemmisülés felé haladó, átok sújtotta *Shalott kisasszonyának* csónakját, Alfred Tennyson költeményétől eltérően, a hősnőnek a középkori lovagi élet motívumaival hímezett kárpitjai díszítik. Esztétikájukban semmi sem akaszthatja meg a művészetbe transzponált vágyak megjelenítését, a művészet által létrehozható szépség keresését. Témaválasztásukat, a korabeli életet ábrázoló munkájukat a társadalom hibáival való szembefordulás is ösztönözte,

↑
Sir John Everett MILLAIS: *Szabadon bocsátó parancs*, 1746,
1852-1853, olaj, vászon, 102,9x73,7 cm
Fotó: Tate

↑
Dante Gabriel ROSSETTI:
Monna Vanna, 1866,
olaj, vásznon, 88,9×86,4 cm
Fotó: Tate

elsősorban mégis a szépségbe, a művészeti alkotásba vetett, platonikusnak nevezhető hit fogta egységbe az angol esztétizáló mozgalom művészeit.

Festményeik és grafikáik az érzelmek feszültségével, szimbolikus rejtelmességgel, a finoman cizellált részletek hol harmonikus, hol feszült összhangjával, gyakran a felszínt betöltő dekoratív mintázat szövevényével jellemezhetőek. Minden részletnek jelentősége van, a ruházatnak, a fák legapróbb levelének, a belső térben a szereplők köré helyezett tárgyakkal. Eszközeik közé tartozik a részletek aprólékos naturalizmusa, míg a tér szűkössége a szereplők elmerültségét, befelé fordulását érzékelteti. Egyediségük a téma spirituális értelmének szuggerálása s az ismert ikonográfia alkalmazása mellett a csak a formák és a színek médiuma által érzékeltetett szimbólumalkotás. Alapvetésükből új szellemi mozgalmak, új stílusok születtek: a szimbolizmus és a szecesszió. Témabeli és formai inspirációjuk többirányú leágazását, széleskörű nemzetközi hatását a jelen kiállításon a magyar művészek preraffaelitizmusból levont tapasztalatának a sokfélesége is mutatja. Az italománia olyan idealistákat kapcsolt össze, mint a Dante-követő preraffaelitákat és a dantei idealizált szerelmet megfestő Gulácsy Lajost. Gulácsy a nőalakok és a virágok egybefonódását, szoros egységét és a zeneiséget, a Gödöllői Művésztelep alkotói az elfeledett és újraélt mítoszok igazságát és a dekoratív vonal szépségét követték. Ők is, ahogyan a legtöbben, az angol mesterek idealizmusa mellett a pragmatizmusukat tekintették példaképnek, a kézműipar felvirágoztatásának gondolatát, az elfeledett technikák felújítását. Az iparművészet fellendítését etikai-társadalmi feladatként élték át.³

A művészettörténet mára elvetett stílustörténetében gondolkodva letagadhatatlan, hogy Dante Gabriel Rossetti *Monna Vanna* című (1866), a velencei festészet inspirációjára készült érzéki nőalakja és többek közt a haját díszítő ékszer (a spirál formájú igazgyöngy hajtű) a sze-

cessziós nőtípus és ornamentizálás előfutára. Rossetti *Ábrándozásának* (1880) finoman rajzolt ornamentikája, a nőalakot körülölelő, szinte befonó lombozata faldíszekre, tárgyakra kerülve a századfordulón önálló életre kelt. Sőt, a köznapi kifejezési formák széles köre, a századforduló vizuális kommunikációja is a pszichológiai ábrázolás mélységétől és végzetes karakterüktől megfosztott, de érzékiségüket megőrző nőalakjaiból merített.

Jóllehet, Edward Burne-Jonestól kevés ismert remek látható a kiállításon, de kárpótolt érte egy külön terem, amelyben rajzait és *A szerelem temploma* című (1872 körül) festményét láthatjuk. Ezen a ponton talán belefér az ismertetőbe egy, a preraffaeliták „szandálban járó” követőit minden ironia nélkül kedvelő látogató néhány gondolata is. A festményt nézve egy másik, Nagy Sándor alkotta *A szerelem temploma* (*Erősz temploma*, 1920 körül) című munka jutott eszembe, melynek szellemi alapállása, a gondolatközlés fontosságában való hite rokon a két mestert majd fél évszázaddal elválasztó távolság

ellenére. A William Morris költeményét megjelenítő Burne-Jones szerelemistene koszorúval jutalmazza az igaz szerelemért és a magasabb ideáért mindenről lemondó királyt. Nagy Sándor *A szerelem temploma* című grafikáján idézet olvasható Dante *Az új életéből*.⁴ Burne-Jones reneszánsz oltárépítményt idéző háttere helyett nála testekből épült középkori katedrális látunk. Homlokzati plasztikát szűzies, fiatal női aktok, az Isten leányként leírt Beatrice másai alkotják. A templom kapuján meztelen fiatalember lép be rózsával a kezében. Burne-Jonesnál és Nagy Sándornál is a középpontban a szerelem istene áll, akit az angol mester szárnyas angyalként, a magyar pedig meztelen ifjúként ábrázolt. Mindkettőjüknél egy szublimált, eszményi élet- és szerelemfelfogás összegzését látjuk, melyben a tiszta szerelem megjelenítése túlmutat önmagán, a magasabb rendű élet, Nagy Sándornál az öntudatra ébredés jele is. A halványsárga körvonalakkal megrajzolt vízió a fény, a szerelem szimbóluma.

↑
KÖRÖSFŐI-KRIESCH
Aladár: *Boér Lenke*
arcképe, 1905,
tempera, vásznon;
48,8×51,5 cm
Magyar Nemzeti
Galéria

↑
Walter CRANE: *A szirén és a hajó*
(a londoni Leighton House-hoz készült mozaikfríz terve), 1877-1879 körül,
akvarell, papír; 610×2140 mm
Szépművészeti Múzeum

GULÁCSY Lajos: *Paolo és Francesca*, 1903
Ceruza, akvarell, karton; 331×252 mm
Magyar Nemzeti Galéria

←

Az angol-magyar kapcsolatok gazdag és kölcsönös érdeklődésről tanúskodó történetének egy kevésbé ismert darabja egy Puerto Ricó-i múzeumban (Museo de Arte de Ponce) lévő Burne-Jones-festmény, amelyet rendkívüli szerencsém volt látni évekkkel ezelőtt a Tate-ben. A nagy méretű festményen az Avalonban alvó Artúr király díszes fekhelye mellett a magyar Szent Korona aprólékosan megfestett, hű képe látható (*Artúr király álma*, 1881-1898).⁵ Feltételezhetően a korabeli angol történelmi kutatások és a mítoszok univerzalizálásának felismerése készítette Burne-Jonest, hogy a kedvelt uralkodók újraébredését, a nemzetek felemelkedését egykori legendás hősoktól váró történetek körébe helyezze a brit koronához hasonlóan az államiságot szimbolizáló magyar koronát. Úgy vélem, a preraffaelita mozgalom Anglián kívül mind az üvegfestészetben, mind a freskófestészetben Magyarországon élt a leghosszabb ideig; Nagy Sándor marosvásárhelyi üveglakain és a pesterzsébeti freskókon az itáliai trecento és quattrocento világában való új elmerüléssel gazdagodva.

A megjelenést a B. Braun támogatta.

- 1 Jacques Lethève: La connaissance des peintres préraphaélites anglais en France (1855-1900). *Gazette des Beaux-Arts*, vol. 53, May-June 1959, 315-328.
- 2 Rostás Péter más lehetséges interpretációt is említ. Lásd: A rejtelmes kút. Egy velencei kút magyarországi másolatai. *Ars Hungarica*, 2006, 34. évfolyam, 1. szám, 287-291.
- 3 Itt említenék egy nagyobb összefoglaló munkát, amely a brit-magyar kapcsolatokat dolgozta fel. *Britain and Hungary. Contacts in Architecture and Design during the nineteenth and twentieth century. Essays and Studies I-II*. Edited by Gyula Ernyey. Hungarian University of Craft and Design, Budapest, 1999.
- 4 „Ecco un dio più forte di me che viene a signorecciarmi.” Az új életben olvasható latin idézet olasz fordításának jelentése szó szerint: Íme egy isten, aki jön, hogy uralkodjék rajtam. Az új élet eredeti szövegében latinul és a következőképpen szerepel az elején pontosan idézett sor: „Ecce deus fortior me qui veniens dominabitur mihi.” Jékely Zoltán fordításában: „Íme, a nálam erősebb Isten, aki eljött, hogy uralkodjék rajtam.” Dante: *Az új élet*. Ford. Jékely Zoltán, bev. Fülep Lajos, Budapest, é. n., Franklin. (Kétnyelvű remekművek, I., 2-3.)
- 5 A festményről lásd Szegő György: Arthur álma a Magyar Koronáról. *Magyar Építőművészet*, 2010/6.